

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-358-43>

УДК 336.14:364-7:005.334

JEL classification: H53, H61, I38, D81

КАЗАРЯН Олександра

Одеський інститут ПрАТ «ЗВО “Міжрегіональна академія управління персоналом”»

<https://orcid.org/0000-0002-5720-5168>

kazaranoleksandra@gmail.com

ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

У статті здійснено комплексне теоретико-методологічне обґрунтування напрямів удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг в умовах посилення соціальних ризиків. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією соціальної структури населення, зростанням потреб у підтримці вразливих груп, нерівномірністю фінансової спроможності територіальних громад, воєнними та післявоєнними викликами, демографічним старінням, внутрішнім переміщенням, поширенням бідності, ризиками інвалідизації, безробіття, сімейної кризи та соціальної ізоляції. Обґрунтовано, що бюджетне фінансування соціальних послуг має розглядатися не лише як процес виділення коштів на утримання установ, а як управлінська система планування, розподілу, закупівлі, моніторингу та оцінювання результативності послуг відповідно до реальних потреб населення і рівня соціального ризику. Розкрито економічну сутність соціальних послуг як суспільно значущого блага, що забезпечує зменшення соціальної вразливості, підтримання людського капіталу, запобігання поглибленню бідності та зниження майбутніх бюджетних витрат на подолання наслідків соціальної дезадаптації. Систематизовано ключові проблеми чинної моделі фінансування: переважання інституційного підходу, недостатній зв'язок між фінансуванням і результатами, обмежене застосування нормативу вартості послуги, нерівність доступу між громадами, фрагментарність даних, слабкість міжбюджетної координації та недостатній розвиток соціального замовлення. Запропоновано концептуальну модель удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг, яка поєднує діагностичний, нормативно-вартісний, програмно-бюджетний, договірно-закупівельний, цифрово-контрольний і результативно-оцінювальний контури. Доведено доцільність переходу до ризик-орієнтованого фінансування, що враховує чисельність потенційних отримувачів, складність випадку, територіальну доступність, якість послуг, спроможність надавачів і соціальний ефект. Отримані результати можуть бути використані органами публічної влади, територіальними громадами, надавачами соціальних послуг та у подальших дослідженнях бюджетної політики.

Ключові слова: бюджетне фінансування, соціальні послуги, соціальні ризики, соціальний захист, місцеві бюджети, програмно-цільовий метод, соціальне замовлення, результативність, цифровізація.

KAZARIAN Oleksandra

Odesa Institute of PJSC Higher Educational Institution “Interregional Academy of Personnel Management”

IMPROVING BUDGET FINANCING OF SOCIAL SERVICES UNDER SOCIAL RISKS

The article provides a comprehensive theoretical and methodological substantiation of the directions for improving budget financing of social services under increasing social risks. The relevance of the study is determined by the transformation of the social structure of the population, the growing need to support vulnerable groups, the uneven fiscal capacity of territorial communities, war and post-war challenges, demographic ageing, internal displacement, poverty risks, disability, unemployment, family crisis and social isolation. It is substantiated that budget financing of social services should be considered not only as the allocation of funds for maintaining institutions, but also as a management system of planning, distribution, procurement, monitoring and evaluation of service performance in accordance with the real needs of the population and the level of social risk. The economic nature of social services is defined as a socially significant good that reduces social vulnerability, supports human capital, prevents the deepening of poverty and reduces future budget expenditures on overcoming the consequences of social maladaptation. The key problems of the existing financing model are systematized: the predominance of an institutional approach, the insufficient connection between financing and outcomes, the limited use of standard service costs, unequal access between communities, fragmented data, weak inter-budgetary coordination and the insufficient development of social contracting. The author proposes a conceptual model for improving budget financing of social services, which combines diagnostic, cost-normative, programme-budget, contractual-procurement, digital-control and performance-evaluation contours. The expediency of transition to risk-oriented financing is proved; this approach takes into account the number of potential beneficiaries, the complexity of the case, territorial accessibility, service quality, the capacity of providers and social impact. The results obtained may be used by public authorities, territorial communities, social service providers and in further studies of budget policy.

Keywords: budget financing, social services, social risks, social protection, local budgets, programme-target method, social contracting, performance, digitalization.

Стаття надійшла до редакції / Received 12.08.2026

Прийнята до друку / Accepted 12.10.2026

Опубліковано / Published 29.10.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© КАЗАРЯН Олександра

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна бюджетна політика у сфері соціального захисту функціонує в умовах одночасного впливу багатьох соціальних ризиків, які мають різну природу, але спільний наслідок – зростання потреби населення в доступних, якісних і своєчасних соціальних послугах. До таких ризиків належать бідність, безробіття, втрата

житла або стабільного місця проживання, інвалідність, старіння населення, сімейна криза, насильство в сімейному середовищі, соціальна ізоляція, потреба в догляді, внутрішнє переміщення, психологічна та соціальна дезадаптація окремих груп населення. Унаслідок цього соціальні послуги набувають значення не лише гуманітарного інструменту підтримки, а й важливого елемента економічної стабільності та відтворення людського капіталу.

Проблема бюджетного фінансування соціальних послуг полягає в тому, що традиційна модель видатків часто орієнтується на утримання інституцій, штатів і мережі закладів, тоді як сучасні соціальні ризики потребують фінансування конкретної послуги, результату, випадку, індивідуального плану підтримки та якості досягнутого ефекту. Формальне збільшення бюджетних призначень саме по собі не гарантує підвищення доступності соціальних послуг, якщо кошти не прив'язані до оцінки потреб, стандартів послуги, механізмів соціального замовлення, відкритих даних, моніторингу результативності та міжбюджетної координації. Тому ключовим завданням стає зміна логіки фінансування: від ресурсно-утримувальної до потребо- та ризик-орієнтованої.

Зв'язок досліджуваної проблеми з важливими науковими завданнями полягає у необхідності теоретичного осмислення соціальних послуг як об'єкта бюджетного фінансування, що має одночасно ознаки публічного блага, індивідуалізованої підтримки, інструменту профілактики соціальної вразливості та елемента місцевого розвитку. З практичного погляду актуальність проблеми пов'язана з потребою органів державної влади та місцевого самоврядування обґрунтовувати обсяги фінансування не за інерційним принципом минулих видатків, а з урахуванням демографічних, економічних, гуманітарних і територіальних факторів ризику. Нормативне поле України визначає правові засади організації соціальних послуг, бюджетного процесу, повноважень суб'єктів та інструментів цифрової трансформації соціальної сфери. Водночас між наявністю правових механізмів і фактичною якістю фінансового забезпечення зберігається розрив, який проявляється у різній спроможності громад, нерівному доступі до послуг, нестачі кадрів, недостатній аналітиці потреб, складності обліку вартості послуг і повільному впровадженні результативного фінансування. Саме тому вдосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг має розглядатися як складова модернізації публічних фінансів і соціальної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблематика бюджетного фінансування соціальних послуг формується на перетині досліджень соціальної політики, публічних фінансів, децентралізації та управління соціальними ризиками. У працях О. Макарової соціальна політика розглядається як система інституційних рішень, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки, зменшення нерівності та підтримку вразливих груп населення [1]. Такий підхід є важливим для обґрунтування фінансування соціальних послуг не як залишкової бюджетної статті, а як інвестиції у людський розвиток, соціальну стійкість і попередження поглиблення складних життєвих обставин.

Т. Семигіна акцентує увагу на сучасному змісті соціальної роботи, клієнтоорієнтованості, міжсекторальній взаємодії та необхідності переходу від патерналістської моделі допомоги до моделі активізації потенціалу людини і громади [2]. Для досліджуваної теми ця позиція має принципове значення, оскільки бюджетне фінансування соціальних послуг повинно забезпечувати не лише утримання установ, а й доступність, якість, індивідуалізацію послуг та реальне подолання або мінімізацію соціального ризику.

Л. Черенько досліджує рівень життя населення в умовах соціально-економічної нестабільності та доводить, що соціальні ризики мають багатовимірний характер, охоплюючи доходи, зайнятість, доступ до послуг, житлові умови та можливості соціальної участі [3]. З позицій бюджетного фінансування це означає, що потреба у соціальних послугах не може визначатися лише за кількістю отримувачів; вона має оцінюватися через складність випадку, глибину вразливості, територіальні обмеження та здатність домогосподарства самостійно подолати кризову ситуацію.

У дослідженнях М. Кравченко, К. Дубич і Ю. Горемикіної розкриваються організаційні та управлінські проблеми реформування системи соціальних послуг в Україні, зокрема питання децентралізації, соціального замовлення, розвитку мережі надавачів і підвищення доступності послуг у територіальних громадах [4; 5; 6]. Автори підкреслюють, що ефективність соціальних послуг залежить від узгодженості повноважень, фінансових ресурсів, стандартів якості та механізмів оцінювання результатів. Це дає підстави розглядати бюджетне фінансування як складову ширшого управлінського циклу: виявлення потреби – планування – закупівля або організація послуг – моніторинг – оцінювання соціального результату.

Фінансово-бюджетний аспект проблеми розкрито у працях І. Чугунова та В. Дем'янишина, де бюджетна політика трактується як інструмент забезпечення суспільного розвитку, фінансової стійкості та збалансування поточних і стратегічних пріоритетів держави [7; 8]. У контексті соціальних послуг ці положення дозволяють обґрунтувати необхідність переходу від кошторисного фінансування до програмно-цільового й нормативно-вартісного підходів, за яких бюджетні призначення пов'язуються з потребами населення, стандартами послуг, показниками доступності та досягнутим соціальним ефектом.

Нормативно-правова база України створює основу для практичної реалізації таких підходів. Закон України «Про соціальні послуги» визначає правові та організаційні засади надання соціальних послуг,

Бюджетний кодекс України встановлює правила бюджетного процесу, постанова Кабінету Міністрів України щодо організації надання соціальних послуг деталізує процедурні аспекти роботи з отримувачами, а стратегічні документи цифрової трансформації соціальної сфери орієнтують систему на інтеграцію даних і сервісний підхід [9; 10; 11; 12].

Отже, у сучасних українських дослідженнях достатньо ґрунтовно опрацьовано питання соціальної політики, соціальної роботи, децентралізації соціальних послуг і бюджетної стратегії. Водночас недостатньо розкритою залишається інтеграція цих підходів у цілісну ризик-орієнтовану модель бюджетного фінансування соціальних послуг, яка поєднає оцінку соціальних ризиків, норматив вартості послуги, соціальне замовлення, міжбюджетну координацію та цифровий моніторинг результативності.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Попри наявність нормативної бази та поступовий розвиток системи соціальних послуг, у науковій і практичній площині залишається недостатньо вирішеним питання узгодження бюджетного фінансування з реальною картиною соціальних ризиків. Чинні бюджетні рішення часто приймаються на основі історичних видатків, наявної мережі установ, адміністративних обмежень і поточних можливостей бюджету, тоді як реальна потреба населення може швидко змінюватися під впливом демографічних, воєнних, економічних і міграційних факторів. Недостатньо опрацьованою залишається проблема визначення повної вартості соціальної послуги. У практиці фінансування нерідко враховуються переважно витрати на персонал та утримання установи, тоді як поза увагою залишаються витрати на оцінювання потреб, ведення випадку, мобільність працівників, супервізію, навчання персоналу, цифровий облік, контроль якості, міжвідомчу взаємодію та профілактичний ефект послуги. Внаслідок цього бюджетні призначення не завжди відображають фактичну складність соціальної роботи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні напрямів удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг в умовах соціальних ризиків та розробленні концептуального підходу до формування ризик-орієнтованої моделі фінансового забезпечення соціальних послуг. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: уточнити економічну сутність бюджетного фінансування соціальних послуг; охарактеризувати вплив соціальних ризиків на бюджетну потребу; систематизувати проблеми чинної моделі фінансування; визначити принципи ризик-орієнтованого розподілу бюджетних ресурсів; обґрунтувати інструменти фінансування соціальних послуг; запропонувати концептуальну модель удосконалення фінансового забезпечення з урахуванням цифровізації, соціального замовлення та результативного бюджетування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетне фінансування соціальних послуг доцільно визначати як систему формування, розподілу, використання і контролю публічних коштів, спрямованих на організацію та надання соціальних послуг особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах або мають підвищену ймовірність потрапляння у стан соціальної вразливості. На відміну від загальних соціальних виплат, соціальні послуги передбачають індивідуалізовану роботу з отримувачем, оцінювання потреб, планування втручання, супровід, реабілітацію, догляд, консультування, інтеграцію в громаду та моніторинг результатів.

Економічна специфіка соціальних послуг полягає в тому, що їх ефект часто не обмежується безпосереднім отримувачем. Якісна соціальна послуга може запобігати поглибленню бідності, зменшувати потребу в інституційному догляді, підтримувати зайнятість членів родини, знижувати навантаження на систему охорони здоров'я, освіти, правосуддя та екстреної допомоги. Тому бюджетне фінансування соціальних послуг має оцінюватися не лише як поточний видаток, а як інвестиція у соціальну стійкість, людський капітал і профілактику майбутніх витрат [5].

Соціальні ризики впливають на бюджетне фінансування у двох вимірах. Перший вимір - кількісний, оскільки зростання чисельності потенційних отримувачів потребує збільшення обсягу коштів, працівників, закладів, мобільних бригад, центрів денного перебування, сервісів догляду та соціального супроводу. Другий вимір - якісний, оскільки ускладнення випадків потребує дорожчих, комплексних і триваліших послуг, міжвідомчої взаємодії, спеціалізованої підготовки кадрів і більш інтенсивного ведення випадку.

У межах ризик-орієнтованого підходу бюджетне фінансування має враховувати не лише кількість отримувачів, а й складність соціального випадку, територіальну віддаленість, наявність інфраструктури, кадрову забезпеченість, інтенсивність послуги, тривалість супроводу, потребу в міжвідомчих діях і очікуваний соціальний результат. Такий підхід дозволяє перейти від механічного розподілу коштів до більш справедливої та результативної моделі, у якій громади з вищим соціальним навантаженням отримують додаткові фінансові можливості (табл.1).

Таблиця 1

Вплив соціальних ризиків на потребу у бюджетному фінансуванні соціальних послуг

Соціальний ризик	Бюджетний прояв ризику	Пріоритетна фінансова відповідь
Бідність і втрата доходів	Зростання звернень за соціальним супроводом, консультуванням, підтримкою сімей і послугами інтеграції.	Фінансування раннього виявлення, соціальної роботи з сім'єю, короткострокового супроводу та профілактичних програм.
Внутрішнє переміщення та територіальна нестабільність	Нерівномірне навантаження на громади, потреба у швидкому розгортанні послуг і мобільних форматів підтримки.	Цільові трансфери, резервні фонди, мобільні соціальні послуги, міжмуніципальна співпраця та гнучке перерозподілення коштів.
Старіння населення і потреба в догляді	Збільшення попиту на догляд вдома, денне перебування, підтримку родинних доглядальників і довготривалий супровід.	Норматив вартості доглядових послуг, оплата за випадок або послугу, розвиток денних центрів і підтриманого проживання.
Інвалідність і втрата функціональної спроможності	Потреба у комплексній підтримці, доступності середовища, реабілітаційних, консультативних і супровідних послугах.	Фінансування індивідуальних планів підтримки, спеціалізованих надавачів, транспортної доступності та міжвідомчої координації.
Сімейна криза, насильство, бездоглядність дітей	Необхідність екстрених і спеціалізованих послуг, кризового втручання, тимчасового притулку та роботи з родиною.	Фінансування кризових сервісів, соціального менеджменту, спеціалізованих служб, моніторингу випадку та захисту прав дитини.
Нерівність фінансової спроможності громад	Різний рівень доступу до базових соціальних послуг залежно від доходів місцевого бюджету.	Міжбюджетне вирівнювання, співфінансування, субвенції на базові послуги та стандартизований мінімальний пакет.

Джерело: систематизовано автором

Запропонована логіка фінансування передбачає, що соціальна послуга має бути прив'язана до оціненої потреби та підтвердженого соціального ризику. У такому разі бюджетний запит громади або уповноваженого органу має містити не лише загальну суму видатків, а й опис груп отримувачів, очікувану кількість випадків, стандарт послуги, тривалість, інтенсивність, вартість одиниці послуги, очікувані результати та показники моніторингу. Це дозволяє зробити бюджетний процес більш прозорим і порівнюваним між територіями.

Важливим елементом удосконалення є перехід до нормативно-вартісного підходу. Норматив вартості соціальної послуги має враховувати оплату праці фахівців, адміністративний супровід, транспортні витрати, матеріальне забезпечення, цифровий облік, навчання персоналу, супервізію, контроль якості та витрати на міжвідомчу координацію. Без такого підходу фінансування залишається неповним, а надавачі змушені або знижувати якість послуг, або перекладати частину витрат на інші джерела.

Для методичного опису ризик-орієнтованого фінансування доцільно використовувати узагальнену формулу:

$$F_i = B_i + N_i \times C_i \times R_i \times Q_i,$$

де F_i - необхідний обсяг фінансування певної групи послуг; B_i - базові організаційні витрати; N_i - прогнозована кількість отримувачів або випадків; C_i - нормативна вартість одиниці послуги; R_i - коефіцієнт соціального ризику; Q_i - коефіцієнт якості та територіальної доступності.

Джерело: сформовано автором на основі [10-12]

Така формула не замінює бюджетні процедури, але може використовуватися як аналітичний інструмент для обґрунтування потреби у фінансуванні та порівняння громад.

Коефіцієнт соціального ризику має відображати не лише загальну кількість населення, а й питому вагу осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених сімей, дітей у складних життєвих обставинах, безробітних, одиноких осіб, сімей з високим навантаженням догляду. Його застосування дозволить уникати ситуації, коли громади з однаковою чисельністю населення, але різним соціальним профілем отримують однакові або непропорційні обсяги фінансування.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі створює основу для прив'язки коштів до результативних показників, проте у сфері соціальних послуг ці показники потребують якісного оновлення. Традиційні індикатори на кшталт кількості установ або працівників мають доповнюватися показниками охоплення цільових груп, часу очікування послуги, частки випадків із завершеним індивідуальним планом, рівня задоволеності отримувачів, кількості повторних кризових звернень, частки послуг, наданих у громаді, та рівня виконання стандартів якості.

Соціальне замовлення є одним із ключових інструментів подолання інституційної обмеженості фінансування. Його перевага полягає в тому, що бюджетні кошти спрямовуються не лише на комунальні установи, а на конкретний соціальний результат, який може бути досягнутий різними надавачами за умови дотримання стандартів і критеріїв якості. Це дозволяє залучити громадські та благодійні організації, які часто мають гнучкіші формати роботи, досвід роботи з вузькими цільовими групами та вищу довіру окремих категорій населення.

Водночас соціальне замовлення не повинно перетворюватися на формальний механізм передачі коштів. Воно потребує чіткої методики визначення потреб, відкритого конкурсу, прозорого розрахунку вартості послуги, вимірюваних результатів, незалежного моніторингу та відповідальності надавача. Договори на надання соціальних послуг мають містити не лише обсяг фінансування, а й перелік послуг, вимоги до персоналу, механізм звітності, порядок перевірки якості, умови зміни обсягу фінансування у разі зростання соціального ризику та правила захисту персональних даних отримувачів (табл. 2).

Таблиця 2

Інструменти вдосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг

Інструмент	Економічний зміст	Очікуваний ефект
Норматив вартості послуги	Розрахунок повної вартості одиниці соціальної послуги з урахуванням персоналу, організації, мобільності, супервізії та контролю якості.	Порівнюваність витрат, прозорість бюджетних запитів, зменшення недофінансування та підвищення якості.
Ризик-орієнтований розподіл	Врахування соціального профілю громади, складності випадків, доступності території та інтенсивності підтримки.	Справедливіший розподіл ресурсів і пріоритетне фінансування громад з підвищеним соціальним навантаженням.
Соціальне замовлення	Закупівля соціальних послуг у недержавних надавачів на конкурсних засадах із визначенням ціни, якості та результатів.	Розширення мережі послуг, конкуренція за якість, залучення громадського сектору та підвищення гнучкості.
Цільові трансферти і співфінансування	Поєднання ресурсів державного, місцевих бюджетів та інших легальних джерел для фінансування базових або кризових послуг.	Зменшення територіальної нерівності, підтримка слабших громад, стабільність мінімального пакета послуг.
Електронний бюджет соціальної сфери	Цифровий облік планування, розподілу, використання, звітності та контролю витрат на соціальні послуги.	Прозорість, верифікація даних, оперативна аналітика, зменшення дублювання і посилення контролю.
Оцінювання соціального результату	Регулярний аналіз не лише витрат, а й фактичних змін у стані отримувача, доступності, якості та профілактичному ефекті послуг.	Переорієнтація фінансування з утримання мережі на досягнення вимірюваних соціальних результатів.

Джерело: систематизовано автором на основі [1-12]

Міжбюджетна координація є ще одним критично важливим напрямом удосконалення. Частина соціальних послуг має локальний характер і повинна фінансуватися переважно з місцевих бюджетів, оскільки саме громада найкраще знає потреби своїх жителів. Однак у випадках високовартісних, спеціалізованих або кризових послуг лише місцевого ресурсу може бути недостатньо. Тому необхідним є поєднання державних гарантій мінімального пакета соціальних послуг, регіональних програм, місцевого співфінансування та цільових трансфертів для громад з підвищеним соціальним навантаженням.

Цифровізація бюджетного фінансування соціальних послуг має забезпечити перехід від розрізнених таблиць і звітів до єдиної аналітичної системи, у якій поєднані дані про потреби населення, отримувачів, надавачів, стандарти, обсяги фінансування, договори, фактично надані послуги та результати. Така система дозволить не лише контролювати кошти, а й прогнозувати бюджетну потребу, виявляти території з недостатнім охопленням, аналізувати ефективність різних моделей надання послуг і своєчасно коригувати програми.

Концептуальна модель удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг може бути представлена як взаємодія шести контурів. Діагностичний контур передбачає картування соціальних ризиків, визначення потреб населення і прогнозування кількості випадків. Нормативно-вартісний контур охоплює розрахунок вартості послуг, стандарти якості та коефіцієнти складності. Програмно-бюджетний контур забезпечує включення послуг до бюджетних програм, визначення показників результативності та середньострокове планування [6].

Договірні-закупівельний контур моделі пов'язаний із соціальним замовленням, укладанням договорів з надавачами, контролем виконання та оплатою за фактично надані послуги або досягнуті результати. Цифрово-контрольний контур передбачає використання електронних реєстрів, електронного бюджету, соціального казначейства, верифікації даних і аналітичних панелей. Результативно-оцінювальний контур забезпечує регулярний аналіз соціального ефекту, перегляд нормативів вартості, коригування бюджетних програм і перерозподіл ресурсів на користь найбільш ефективних інструментів [2].

Важливим принципом запропонованої моделі є поєднання стабільності та гнучкості. Стабільність потрібна для забезпечення мінімального гарантованого пакета соціальних послуг і прогнозованої роботи надавачів. Гнучкість необхідна для швидкого реагування на нові соціальні ризики, переміщення населення, локальні кризи, збільшення кількості випадків або зміну інтенсивності потреб. Саме тому у бюджетному плануванні доцільно передбачати резервні компоненти, які можуть спрямовуватися на оперативне розширення послуг без руйнування базової мережі.

Особливу роль у новій моделі відіграє оцінювання результативності. Воно має поєднувати фінансові, організаційні та соціальні показники. До фінансових показників належать вартість одиниці послуги, частка

адміністративних витрат, обсяг співфінансування, своєчасність оплати та виконання договорів. До організаційних показників належать час доступу до послуги, кадрова забезпеченість, наявність індивідуальних планів, дотримання стандартів і кількість завершених випадків. Соціальні показники мають відображати зміни у стані отримувача, зниження ризику повторної кризи, покращення самообслуговування, сімейної стабільності або інтеграції у громаду.

Запропонований підхід також передбачає посилення фінансової відповідальності надавачів. Отримання бюджетних коштів має супроводжуватися прозорою звітністю про послуги, підтвердженням фактичного надання, дотриманням критеріїв якості, відкритістю для перевірок і використанням даних у єдиній інформаційній системі. Водночас контроль не повинен бути надмірно бюрократичним, оскільки це може відволікати соціальних працівників від роботи з отримувачами. Оптимальним є ризик-орієнтований контроль, за якого більше уваги приділяється дорогим, складним, кризовим або нестандартним послугам [8].

Удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг в умовах соціальних ризиків потребує також інституційної спроможності громад. Фінансові ресурси не дадуть очікуваного ефекту без кваліфікованих соціальних менеджерів, системи навчання, методичної підтримки, аналітичних інструментів, міжвідомчої взаємодії та управлінської культури, орієнтованої на результат. Тому бюджетне фінансування має включати витрати на розвиток спроможності системи, а не лише на безпосереднє надання послуг.

Таким чином, удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг повинно відбуватися не через просте збільшення видатків, а через зміну способу їх планування, розподілу і контролю. Ефективна модель має спиратися на оцінку потреб, нормативну вартість, соціальні ризики, програмно-цільовий метод, соціальне замовлення, цифрові дані, результативні показники та міжбюджетне партнерство. Саме така модель здатна забезпечити більш справедливий доступ до соціальних послуг і підвищити стійкість суспільства до соціальних потрясінь.

Для України доцільною є не заміна однієї моделі іншою, а формування комбінованого підходу. Базові адміністративні функції, ведення реєстрів, первинне виявлення потреб і підтримання мінімальної мережі можуть фінансуватися за кошторисною логікою. Натомість конкретні послуги, які мають вимірюваний обсяг і стандарти, доцільно фінансувати за тарифом або договором. Для інноваційних і профілактичних послуг можливо застосовувати грантові механізми, пілотні програми та співфінансування. Така комбінація підвищує гнучкість системи і дає змогу зберегти базову стабільність у кризових умовах.

Важливим елементом фінансового механізму має стати стандартизована одиниця планування. Для різних видів соціальних послуг такою одиницею може бути година догляду, один візит фахівця, один день перебування у денному центрі, один випадок соціального супроводу, один місяць підтриманого проживання або один завершений індивідуальний план допомоги. Визначення одиниці планування дозволяє поєднати бюджетні розрахунки з реальним процесом надання послуги та уникнути ситуації, коли фінансується абстрактна діяльність без зрозумілого обсягу.

Для розвитку соціального замовлення необхідно формувати довіру між органом влади і потенційними надавачами. Недержавні організації часто мають гнучкість, досвід роботи з конкретними групами та доступ до додаткових ресурсів, але потребують передбачуваного фінансування і зрозумілих правил. Органи місцевого самоврядування, зі свого боку, повинні мати інструменти перевірки якості, фінансової доброчесності і відповідності стандартам. Тому соціальне замовлення має супроводжуватися навчанням обох сторін і типовими договірними формами.

У кризових умовах особливу роль відіграє бюджетна гнучкість. Соціальні ризики можуть швидко змінюватися через безпекову ситуацію, міграційні хвилі, руйнування інфраструктури або економічні шоки. Тому місцеві програми мають передбачати резервні механізми реагування: можливість оперативного перерозподілу коштів між послугами, запуск мобільних бригад, укладання короткострокових договорів з надавачами, використання резервного фонду та залучення партнерської допомоги. Водночас така гнучкість повинна поєднуватися з прозорим контролем.

Особливістю запропонованого підходу є те, що він не вимагає одномоментного збільшення видатків без оцінки ефективності. Навпаки, його логіка полягає у кращому спрямуванні наявних ресурсів, поступовій переорієнтації фінансування на послуги з високим профілактичним ефектом і залученні додаткових джерел там, де вони справді посилюють результат. У довгостроковій перспективі така модель здатна зменшити навантаження на бюджет через запобігання більш складним і дорогим соціальним проблемам.

Отже, удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг має спиратися на поєднання економічної раціональності та соціальної справедливості. Економічна раціональність означає доказове планування, обґрунтовану вартість, контроль результатів і запобігання неефективним витратам. Соціальна справедливість означає, що бюджетні рішення повинні гарантувати доступ до базових послуг тим, хто найбільше потребує підтримки, незалежно від місця проживання, рівня доходу чи адміністративної спроможності громади.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволяє зробити висновок, що бюджетне фінансування соціальних послуг в умовах соціальних ризиків має розглядатися як стратегічний інструмент

соціальної стійкості, а не лише як поточне утримання мережі установ. Соціальні послуги виконують превентивну, підтримувальну, відновлювальну та інтеграційну функції, тому їх належне фінансування сприяє зменшенню майбутніх бюджетних витрат, підтриманню людського капіталу та посиленню спроможності громад реагувати на складні життєві обставини населення. Доведено, що традиційна інституційна модель фінансування, зорієнтована переважно на ресурси та минулі видатки, не повною мірою відповідає сучасним викликам. В умовах бідності, внутрішнього переміщення, старіння населення, інвалідності, сімейної кризи, територіальної нерівності та обмеженої фінансової спроможності громад необхідним є перехід до потребо- і ризик-орієнтованого фінансування. Такий підхід дозволяє враховувати кількість потенційних отримувачів, складність випадків, територіальну доступність, якість послуг і очікуваний соціальний результат.

Запропоновано концептуальну модель удосконалення бюджетного фінансування соціальних послуг, яка поєднує діагностичний, нормативно-вартісний, програмно-бюджетний, договірно-закупівельний, цифрово-контрольний і результативно-оцінювальний контури. Її впровадження дає змогу підвищити прозорість бюджетних рішень, зменшити нерівність доступу між громадами, розширити участь недержавних надавачів, посилити контроль якості та перейти від фінансування установ до фінансування соціального результату.

Практичне значення запропонованого підходу полягає у можливості його використання під час формування місцевих і регіональних програм соціального захисту, підготовки бюджетних запитів, розрахунку потреби у фінансуванні, розроблення соціального замовлення, визначення показників результативності та побудови цифрового моніторингу. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні методики розрахунку коефіцієнтів соціального ризику, емпіричному порівнянні вартості соціальних послуг у різних типах громад, оцінюванні ефективності соціального замовлення та моделюванні середньострокової бюджетної потреби у соціальних послугах.

Література

1. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 244 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/2015_Makarova.pdf.
2. Семігіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: <https://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/ModernSW.pdf>.
3. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2021. 423 с. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/Model.pdf>.
4. Кравченко М. В. Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 14. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26760/kravchenko.pdf>.
5. Дубич К. В. Механізми державного управління соціальними послугами: зарубіжний досвід та українські реалії : монографія. Київ : НАДУ, 2015. 386 с.
6. Горемікіна Ю. В. Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3 (41). С. 91–113. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2020.03.091>.
7. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку : монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2021. 532 с. DOI: <https://doi.org/10.31617/m.knute.2021-109>.
8. Іванова А. Особливості забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації бюджетних повноважень. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.038>.
9. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
10. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
11. Деякі питання організації надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2026 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF>.
12. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80>.

References

1. Makarova, O. V. (2015). *Sotsialna polityka v Ukraini* [Social policy in Ukraine]. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. https://idss.org.ua/monografii/2015_Makarova.pdf (in Ukrainian).
2. Semyhina, T. V. (2020). *Suchasna sotsialna robota* [Modern social work]. Academy of Labour, Social Relations and Tourism. <https://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/ModernSW.pdf> (in Ukrainian).
3. Cherenko, L. M. (2021). *Model rivnia zhyttia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti* [Model of living standards under socio-economic instability]. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. <https://idss.org.ua/arhiv/Model.pdf> (in Ukrainian).

4. Kravchenko, M. V. (2014). Mekhanizmy detsentralizatsii sotsialnykh posluh v Ukraini [Mechanisms of decentralization of social services in Ukraine]. *Demokratychnе vriaduvannia – Democratic Governance*, (14). <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26760/kravchenko.pdf> (in Ukrainian).
5. Dubych, K. V. (2015). *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia sotsialnymi posluhamy: zarubizhnyi dosvid ta ukrainski realii* [Mechanisms of public administration of social services: Foreign experience and Ukrainian realities]. National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. (in Ukrainian).
6. Horemykina, Yu. V. (2020). Innovatsiini praktyky sotsialnoi roboty z vrazlyvymy hrupamy naselennia v Ukraini [Innovative social work practices with vulnerable population groups in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 3(41), 91–113. <https://doi.org/10.15407/dse2020.03.091> (in Ukrainian).
7. Chuhunov, I. Ya. (2021). *Biudzhetna stratehiia suspilnoho rozvytku* [Budget strategy of social development]. Kyiv National University of Trade and Economics. <https://doi.org/10.31617/m.knute.2021-109> (in Ukrainian).
8. Ivanova, A. (2021). Osoblyvosti zabezpechennia sotsialnoho zakhystu v umovakh detsentralizatsii biudzhethnykh povnovazhen [Peculiarities of providing social protection under the decentralization of budgetary powers]. *Svit finansiv – World of Finance*, 1(66), 38–47. <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.038> (in Ukrainian).
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 No. 2671-VIII* [On social services: Law of Ukraine of January 17, 2019, No. 2671-VIII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (in Ukrainian).
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Biudzhetni kodeksi Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 No. 2456-VI* [Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine of July 8, 2010, No. 2456-VI]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (in Ukrainian).
11. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2026). *Deiaki pytannia orhanizatsii nadannia sotsialnykh posluh: Postanova vid 14.01.2026 No. 64* [Certain issues concerning the organization of social service provision: Resolution of January 14, 2026, No. 64]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF> (in Ukrainian).
12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). *Pro skhvalennia Stratehii tsyfrovoi transformatsii sotsialnoi sfery: Rozporiadzhennia vid 28.10.2020 No. 1353-r* [On approval of the Strategy for the Digital Transformation of the Social Sphere: Order of October 28, 2020, No. 1353-r]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80> (in Ukrainian).